

Dr hab. Piotr SZUKALSKI, prof. nadzw. UŁ
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki

5. Specyfika płodności mieszkanek województwa łódzkiego

5.1. Wstęp

Województwo łódzkie postrzegane jest jako obszar wyludniający się, za sprawą wysokiej umieralności i ujemnego salda migracji. Na podstawie danych, w ostatnim ćwierćwieczu, w województwie łódzkim, zanotowaliśmy najwyższy poziom umieralności w skali kraju (Przybylski, Szukalski 2015). W przypadku migracji ostatnia dekada charakteryzowała się nadwyżką emigrantów nad osobami osiedlającymi się, aczkolwiek to ujemne saldo nie przyjmowało katastrofalnych rozmiarów, odpowiadając jedynie za pewną część spadku liczby ludności (Kałuża Kopias 2015).

Analizując perspektywy następującej depopulacji – spowodowanej przede wszystkim ruchem naturalnym (Janiszewska 2015) – ważne wydaje się nie tylko koncentrowanie się na poziomie umieralności, ale również na poziomie płodności i rozrodczości. Celem niniejszego opracowania jest wskazanie cech charakterystycznych dotyczących zachowań prokreacyjnych mieszkanek województwa łódzkiego, przejawiających się długotrwałym, niskim poziomem dzietności. Niska dzietność w połączeniu ze zmniejszającą się, w ostatnich latach, i w kolejnych dekadach, liczbą kobiet w wieku rozrodczym prowadzi do niewystarczającej liczby urodzeń, które są niezbędne do utrzymania liczby ludności na stałym poziomie. W roku 1995 na terenie dzisiejszego województwa łódzkiego zamieszkiwało 694,9 tys. kobiet w wieku rozrodczym; w 2005 r. – 643,5 tys.; w 2015 r. – 576,0 tys., zaś według prognoz GUS z 2014 r. w 2025 r. – 514,8 tys.; w 2035 r. – 416,7 tys. W najbliższym dwudziestoleciu jest spodziewany blisko 30% spadek kobiet zdolnych do spłodzenia potomstwa. Przewiduje się też – zgodnie z ostatnimi wersjami prognoz demograficznych GUS – powolny spadek liczby dzieci wydawanych na świat przez kobiety zamieszkujące na terenie województwa, mimo zakładanego podwyższania się ich skłonności do posiadania potomstwa. Powyższe zachodzące i przewidywane zmiany tym bardziej zachęcają do zainteresowania się zachowaniami rozrodczymi

mieszkanek regionu. Niniejsze opracowanie rozwija pewne wątki, które zostały zanalizowane już wcześniej w innym opracowaniu (Szukalski 2015a).

5.2. Poziom dzietności w województwie łódzkim

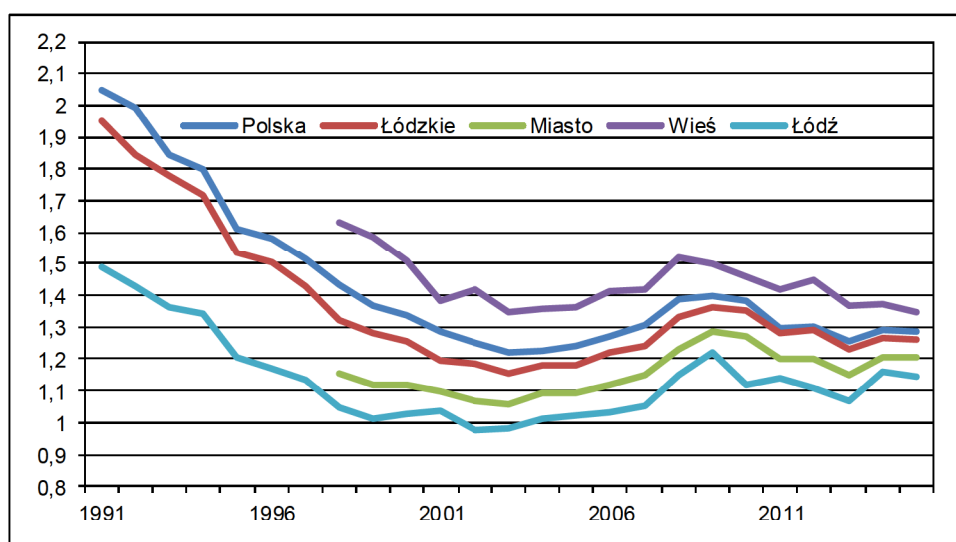
Analizę zachowań rozrodczych rozpoczyna się zazwyczaj od prezentacji współczynnika dzietności teoretycznej (od angielskiej nazwy *total fertility rate*, oznaczanej często skrótem TFR), informującego, jaka byłaby liczba potomstwa wydanego na świat przez typową kobietę w sytuacji utrzymywania się w długim okresie natężenia urodzeń (tj. płodności) w poszczególnych podgrupach wieku rozrodczego (tj. w wieku 15–49 lat), odnotowanego w danym roku kalendarzowym¹ (wyk. 5.1.). Wartości współczynnika znajdujące się na poniższej rycinie, jak i na następnej, porównującej województwo łódzkie z innymi regionami (wyk. 5.2.), są podzielone w grupy wykorzystywane w demografii do określania względnego poziomu dzietności. Wartość 2,1 pokazuje wielkości zapewniające w długim okresie prostą zastępowalność, a zatem utrzymywanie się liczby ludności na stałym poziomie. Wartości niższe uplasowane do wartości 1,8 – stan bliskiej prostej zastępowalności, w przypadku wartości nieco wyższych od 1,5 – ryzyko stałego zmniejszania się liczebności populacji. Wartości niższe są uznawane za niebezpieczne dla biologicznej ciągłości populacji w sytuacji długotrwałego utrzymywania się, przy czym TFR poniżej 1,3 jest uznawany za wartość alarmistyczną, wymagającą natychmiastowego podejmowania działań pronatalistycznych.

Poziom dzietności odnotowywany w regionie łódzkim w całym badanym okresie znajdował się poniżej wartości ogólnopolskich, choć w ostatnich latach różnice te stały się minimalne (np. w ostatnim objętym analizą roku, czyli w 2015 r. dla Polski było to 1,289, zaś dla regionu 1,260). Dzietność w regionie była zdecydowanie zaniżona przez niską skłonność do posiadania potomstwa u mieszanek miast (w przekroju miasto/wieś dane dostępne od 1998 r.), w szczególności zaś łódzianek, które w całym analizowanym okresie wydawały na świat średnio nie więcej niż 1,5 dziecka; począwszy do roku 1996 mniej niż 1,2 dziecka (wyjątkiem był tylko rok 2009), zaś w latach 2002–2003 mniej niż

¹ Wielkość ta to zatem wartość pochodząca z analizy przekrojowej, wielkość hipotetyczna, poddana zniekształceniom wskutek jednoczesnego kształtowania się pod wpływem zmiany kalendarza płodności, tj. umiejscowienia momentu wydania na świat potomstwa w przebiegu życia matki. W efekcie w sytuacji podwyższania się wieku w chwili wydawania na świat dzieci pierwszej kolejności i dalszych, wspomniany miernik zaniża rzeczywistą wartość (Bongaarts, Feeney 1998). Dokonując porównań między różnymi jednostkami terytorialnymi w przypadku znacznych różnic tempa podwyższania się wieku wydawania na świat dzieci, należy zatem ostrożnie interpretować występujące – zwłaszcza niewielkie – różnice TFR.

1 dziecko. Należy winić ludność Łodzi – czy szerzej dawnego województwa miejskiego łódzkiego – za niski poziom dzietności. Dane, odnoszące się do poprzedniego podziału administracyjnego, jednoznacznie wskazywały, iż skłonność do posiadania potomstwa u mieszkanek województw sieradzkiego i skiernewickiego była stale znacząco wyższa od średniej krajowej, zaś w przypadku piotrkowskiego trochę wyższa, podczas gdy – w czasach dzietności w Polsce równej lub bliskiej prostej zastępowalności pokoleń – na terenie dawnego województwa miejskiego łódzkiego dzietność była zazwyczaj niższa o ok. 1/4 od poziomu ogólnopolskiego.

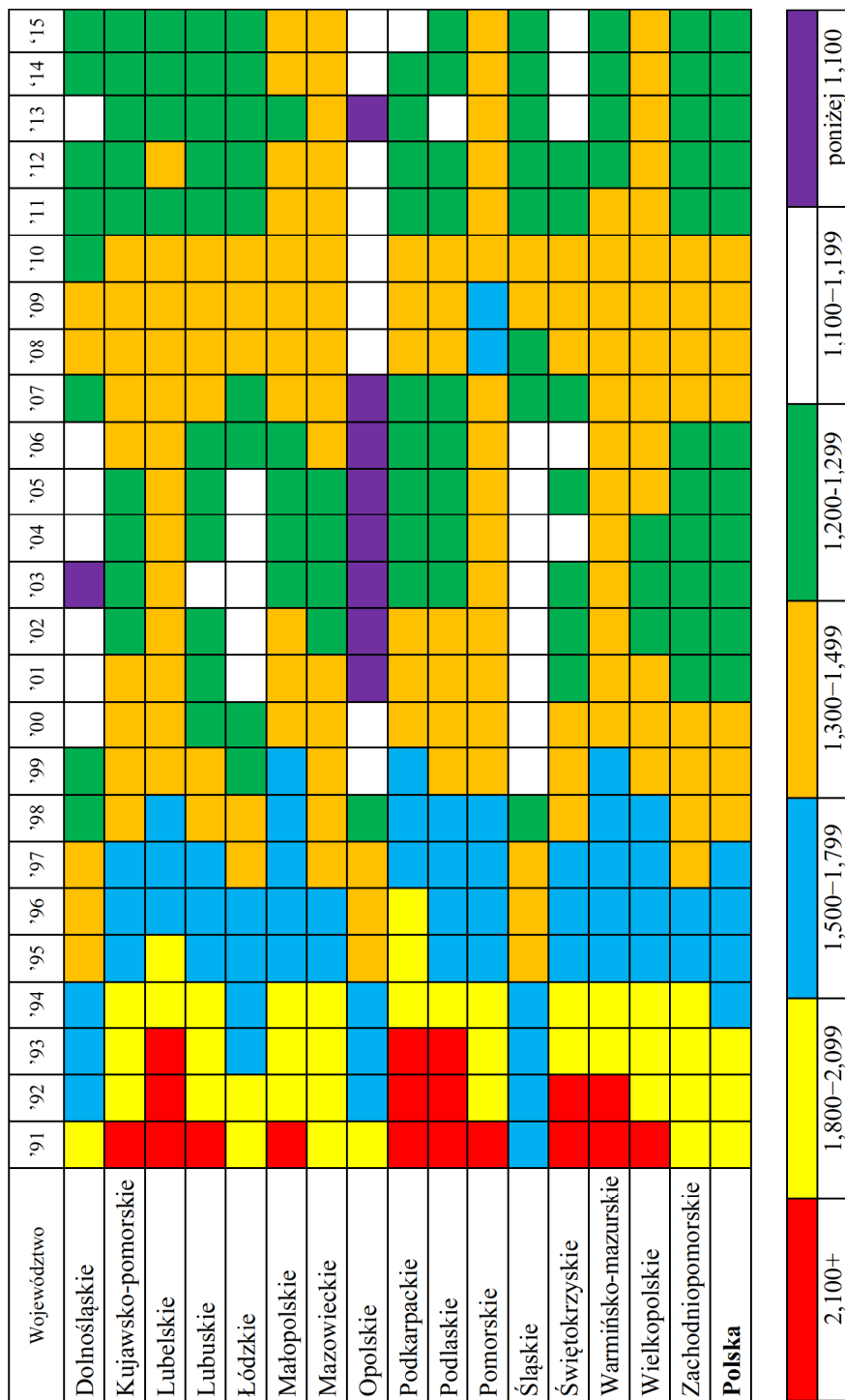
Wykres 5.1. Współczynnik dzietności w województwie łódzkim w podziale na miasto i wieś w latach 1991–2015 na tle Polski

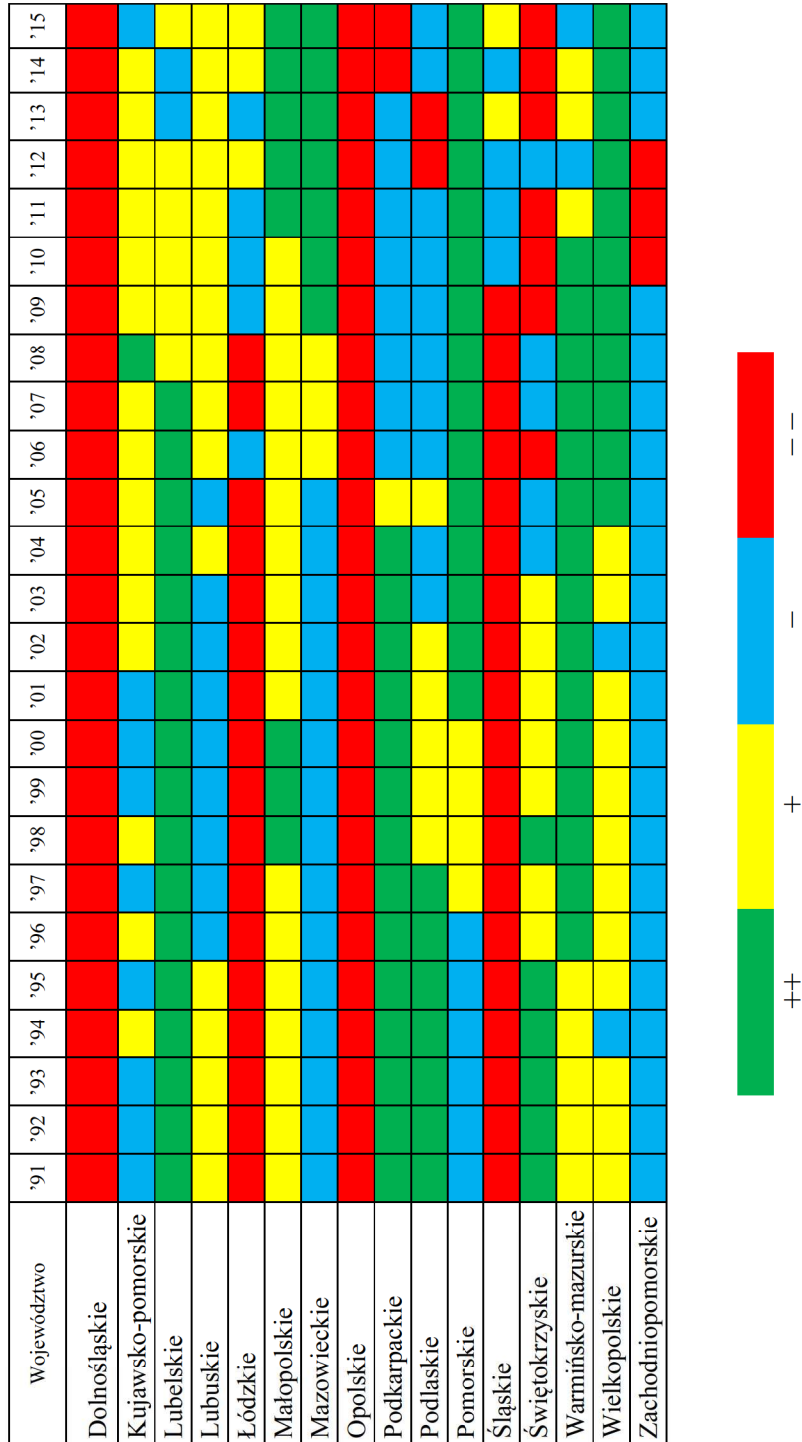
Źródło: *Roczniki Demograficzne* z odpowiednich lat.

Województwo łódzkie bardzo szybko zaznało niskiej dzietności, albowiem na tle kraju proces obniżania się dzietności przebiegał zdecydowanie szybciej niż w większości regionów (wyk. 5.2.) – szczegóły Szukalski (2015).

Wykres 5.2. Poziom dzietności w latach 1991–2013 według województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database/>.

Wykres 5.3. Pozycja województw mierzona relatywnym poziomem dzietności w latach 1991–2013

Źródło: jak w ryc. 2.

W rezultacie pojawił się – relatywnie wcześniej – długi okres pozostawania przez ludność regionu w przedziale dzietności niebezpiecznie niskiej – przez 9 kolejnych lat (1999–2007) dzietność pozostawała na poziomie poniżej 1,3 (w tym przez 5 lat na poziomie poniżej 1,2!), po czym po trzech latach poprawy, w rezultacie widocznego w całej Polsce dostosowywania zachowań prokreacyjnych do antycypowanego kryzysu ekonomicznego, ponownie w trakcie ostatnich lat (2011–2015) osiągnęła poziom poniżej 1,3.

Jednocześnie bardzo zmienna w ostatnich latach była pozycja województwa łódzkiego w rankingu według wysokości współczynnika dzietności (wyk. 3.3. – gdzie „I” oznacza 4 województwa o najlepszej sytuacji w danym roku, zaś „–” 4 regiony o pozycji najgorszej, z sytuacjami pośrednimi oznaczonymi odpowiednio „+”, „–”).

Choć województwo łódzkie odznaczało się wartościami pozwalającymi zaliczyć je do 3 różnych klas, jednakże jedna z tych klas – gromadząca regiony o najniższym poziomie TFR – wyraźnie dominowała czasowo. W trakcie objętych analizą 25 lat, aż 17-krotnie województwo łódzkie znajdowało się w rankingu województw na 3. lub 4. miejscu od końca. Występująca w ostatnich kilku latach poprawa jest iluzoryczna, albowiem wynika nie tyle ze wzrostu dzietności na terenie łódzkiego, ile ze spadku dzietności w innych regionach (przede wszystkim tych zlokalizowanych na „ścianie wschodniej”, gdzie dopiero ostatnie lata przynoszą minimalne poziomy dzietności) i generalnie zmniejszającego się przestrzennego zróżnicowania z punktu widzenia sumarycznego poziomu płodności. Niemniej warto zaznaczyć, iż w ostatnich dwóch latach region plasuje się w górnej połowie rankingu, poprawiając swoją pozycję – np. w 2014 r. było to miejsce 7.; w 2015 r. miejsce 5. wśród województw o najwyższej dzietności.

5.3. Przestrzenne zróżnicowanie dzietności w województwie łódzkim

Województwo łódzkie nie jest jednorodne odnośnie zachowań rozrodczych. Analizując najmniejsze jednostki administracyjne, dla których dostępne są odpowiednie dane, czyli powiaty, można dostrzec wyraźną, stałą różnicę pomiędzy obszarami najsilniej zurbanizowanymi, a tymi o relatywnie dużym odsetku ludności wiejskiej (tab. 5.1.).

Tabela 5.1. Poziom dzietności w powiatach województwa łódzkiego w latach 2002–2015

Powiat	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
bełchatowski	1,14	1,13	1,12	1,21	1,22	1,31	1,31	1,36	1,39	1,30	1,31	1,32	1,31	1,30
kutnowski	1,06	1,15	1,18	1,13	1,23	1,23	1,30	1,34	1,26	1,25	1,25	1,18	1,30	1,29
łaski	1,23	1,20	1,17	1,15	1,24	1,26	1,30	1,32	1,42	1,29	1,36	1,25	1,38	1,11
łęczycki	1,34	1,22	1,25	1,32	1,40	1,37	1,43	1,50	1,32	1,48	1,30	1,38	1,33	1,31
łowicki	1,33	1,29	1,26	1,25	1,27	1,27	1,39	1,48	1,39	1,32	1,38	1,42	1,29	1,27
łódzki wschodni	1,12	1,20	1,23	1,22	1,29	1,24	1,36	1,40	1,36	1,36	1,36	1,23	1,31	1,39
opoczyński	1,51	1,58	1,39	1,53	1,46	1,51	1,76	1,60	1,59	1,40	1,52	1,42	1,32	1,37
pabianicki	0,99	0,97	1,03	1,10	1,12	1,19	1,24	1,20	1,22	1,22	1,28	1,18	1,23	1,24
pajęczański	1,34	1,20	1,28	1,25	1,39	1,32	1,37	1,20	1,36	1,38	1,41	1,28	1,27	1,32
piotrkowski	1,49	1,35	1,33	1,46	1,42	1,43	1,49	1,53	1,52	1,48	1,43	1,42	1,40	1,34
poddębicki	1,36	1,27	1,35	1,18	1,27	1,25	1,59	1,45	1,45	1,46	1,46	1,35	1,29	1,28
radomszczański	1,35	1,30	1,21	1,20	1,33	1,32	1,44	1,36	1,32	1,27	1,34	1,22	1,21	1,20
rawski	1,43	1,36	1,44	1,47	1,52	1,43	1,55	1,59	1,54	1,46	1,48	1,49	1,41	1,31
sieradzki	1,36	1,27	1,41	1,26	1,31	1,36	1,42	1,44	1,41	1,40	1,35	1,33	1,34	1,30
skiermiewicki	1,42	1,46	1,40	1,54	1,57	1,72	1,59	1,60	1,68	1,48	1,66	1,46	1,52	1,36
tomaszowski	1,41	1,21	1,38	1,26	1,33	1,40	1,52	1,46	1,42	1,36	1,44	1,24	1,36	1,35
wieluński	1,31	1,28	1,32	1,33	1,32	1,37	1,46	1,55	1,48	1,31	1,41	1,35	1,30	1,29
wieruszowski	1,48	1,43	1,36	1,38	1,38	1,39	1,52	1,59	1,44	1,40	1,19	1,37	1,30	1,40
zduńskowolski	1,31	1,31	1,25	1,21	1,36	1,32	1,37	1,40	1,45	1,30	1,39	1,32	1,25	1,20
zgierski	1,14	1,07	1,15	1,12	1,20	1,21	1,26	1,39	1,41	1,27	1,27	1,22	1,19	1,34
brzeziński	1,10	1,24	1,24	1,21	1,22	1,33	1,24	1,36	1,45	1,38	1,42	1,22	1,42	1,25
Łódź	0,98	0,98	1,01	1,02	1,03	1,05	1,15	1,22	1,18	1,14	1,11	1,07	1,16	1,15
Piotrków Trybunalski	1,27	1,14	1,26	1,25	1,21	1,34	1,34	1,38	1,31	1,19	1,31	1,19	1,38	1,30
Skiermiewice	1,21	1,20	1,14	1,22	1,29	1,24	1,48	1,40	1,45	1,40	1,36	1,25	1,40	1,36
Województwo	1,19	1,16	1,18	1,19	1,22	1,25	1,3	1,37	1,34	1,30	1,30	1,23	1,27	1,26

Najniższa dzietność

Druga z kolei najniższa dzietność

Najwyższa dzietność

Druga z kolei najwyższa dzietność

Źródło: Baza danych GUS Demografia, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/>.

Generalnie najniższe wartości TFR są odnotowywane w Łodzi, kolejne nie dotyczą obszarów innych miast na prawach powiatów, lecz terenów podmiejskich stolicy regionu. Najwyższy poziom dzietności można było zaobserwować w poszczególnych podokresach na terenach południowo-wschodnich województwa: w powiatach skierniewickim, rawskim, opoczyńskim. Dokonując wyliczeń – według powiatów – uśrednionego poziomu dzietności w latach 2002–2015, okazuje się, iż najniższą skłonnością do posiadania potomstwa charakteryzują się mieszkanki „rdzenia” regionu – obszarów zlokalizowanych w i wokół stolicy województwa, a zatem kobiety zamieszkujące obszar dawnego województwa miejskiego łódzkiego.

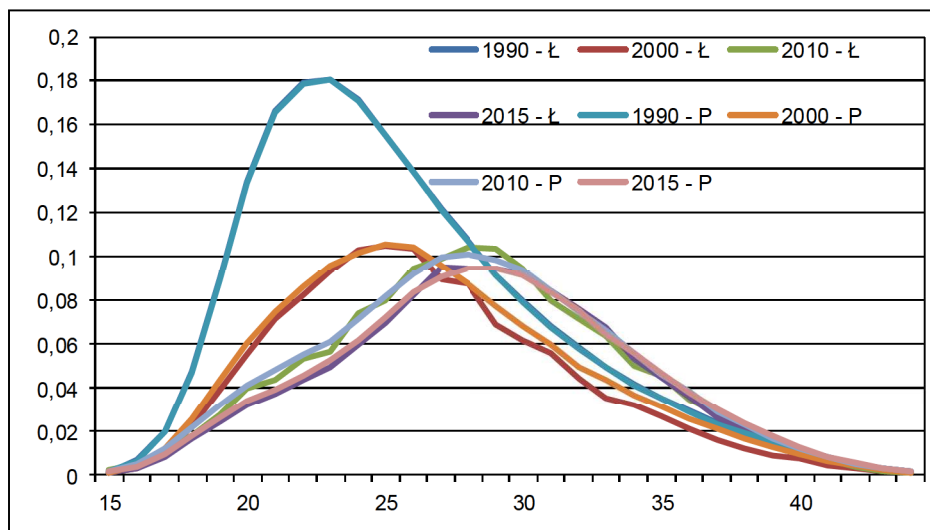
Zastanawiająca jest bardzo dobra pozycja powiatów okalających Skierniewice i Piotrków Trybunalski, w przypadku których – w przeciwieństwie do Łodzi – rozlewanie się miast nie oznacza automatycznego zejścia na terenach podmiejskich współczynników dzietności do poziomów niewiele wyższych niż w mieście-rdzeniu. Wskazuje to jednoznacznie na specyfikę wielkiego miasta Łodzi. Prawdopodobnie, o ile w mniejszych ośrodkach na suburbanizację decydują się osoby planujące wydanie na świat potomstwa, w Łodzi decyzję taką podejmuje się albo na innym etapie życia (nieco później), albo z uwagi na wyższy odsetek dobrowolnie bezdzietnych zamieszkujących to miasto również i wśród osób osiedlających się na przedmieściach występuje wyższy taki odsetek.

5.4. Płodność mieszanek województwa łódzkiego

TFR umożliwia syntetyczny opis zachodzących zachowań rozrodczych, niemniej chcąc uzyskać bardziej klarowny obraz sytuacji, należy skoncentrować się na analizie bardziej jednorodnych wskaźników – częściowych współczynników płodności, informujących o natężeniu urodzeń żywych w homogenicznych grupach wieku (jednorocznych lub pięcioletnich). Odwołanie się do bazy danych Eurostatu obok danych udostępnianych przez GUS umożliwia dokonanie takiego porównania dla długiego okresu (wyk. 5.4.). Z uwagi na niską płodność kobiet w ostatniej pięcioletniej grupie wieku rozrodczego, na wykresach pominięto ten przedział wieku.

Obserwowane w badanym ćwierćwieczu zmiany na terenie województwa łódzkiego wpisują się w obraz zmian widocznych w całym kraju. Nastąpiło w pierwszym analizowanym okresie zarówno obniżenie się natężenia urodzeń, jak i odkładanie decyzji prokreacyjnych na późniejszą fazę przebiegu życia.

Wykres 5.4. Rozkład płodności według wieku (urodzenia żywe w przeliczeniu na 1000 kobiet w danym wieku) w województwie łódzkim (Ł) i w Polsce (P) w latach 1990–2015

Źródło: dane dostępne na stronie <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>.

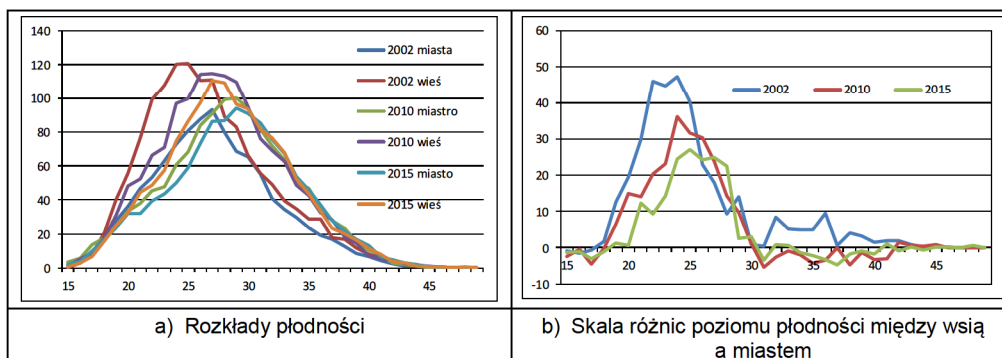
Województwo łódzkie odznaczało się zbliżoną do skali ogólnopolskiej redukcją płodności kobiet młodych, do 28. roku życia, zaś w przypadku kobiet starszych wyższym przyrostem. W rezultacie, w miejsce rozkładu płodności różniącej się od danych ogólnopolskich znacząco na początku lat 90. przede wszystkim poziomem płodności kobiet starszych, w ostatnich latach pojawia się rozkład w niewielkim stopniu odbiegający od średniej dla Polski, z odstępstwami widocznymi przede wszystkim w wieku 19–20 lat, 27–29 lat i po 37. roku życia.

Tym, co szczególnie uderza na wykresie 5.4., to pojawiające się w latach 2010 i 2015 – występujące również w przypadku innych województw i mniejszych regionów, w tym Łodzi (Szukalski 2012) – „wybrzuszenie” krzywej, tj. załamania kształtu rozkładu wśród kobiet bardzo młodych, prowadzące do tego, iż poziom płodności w wieku 19 lat jest prawie tak wysoki jak w wieku 20 lat, a przynajmniej zdecydowanie wyższy od spodziewanego na bazie obserwacji tempa wzrostu płodności wśród młodych kobiet wraz z przesuwaniem się po osi wieku. „Wybrzuszenia” te są dowodem na to, iż duża część dziewcząt planujących kontynuowanie edukacji po zakończeniu szkoły średniej odracza plany prokreacyjne, podczas gdy jednocześnie wśród tych młodych kobiet, których edukacja kończy się w okolicach wieku obowiązkowego kształcenia się,

występuje duża skłonność do rodzenia dzieci. Świadczy to o odmiennych strategiach prokreacyjnych i edukacyjnych młodych kobiet przynależących do dwóch frakcji, łączących odpowiednio: 1) wczesne zakończenie edukacji i wczesne macierzyństwo; 2) dłuższą edukację i późniejszy początek kariery prokreacyjnej.

Występujące pomiędzy mieszkankami miast i wsi różnice w poziomie oraz rozkładzie w czasie biograficznym płodności (wyk. 5.5.) wskazują na utrzymywanie się odmiennych wzorców.

Wykres 5.5. Porównanie rozkładu płodności mieszanek miast i wsi województwa łódzkiego w latach 2002, 2010 i 2015

Źródło: baza danych *Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx> i obliczenia własne.

Choć następuje niewielkie zmniejszenie się różnic rozkładu cząstkowych współczynników płodności, to dokonuje się ono tylko w pewnych przedziałach wieku, a mianowicie w wieku do 25 lat i pomiędzy wiekiem 32 a 40 lat (wyk. 5.5b.). Niemniej, trwała płodność mieszanek wsi jest do 30. roku życia wyższa niż mieszanek miast, zaś te drugie stale odznaczają się wyższą płodnością nastolatek, a ostatnio również i kobiet trzydziestokilkuletnich.

Zachodzące zmiany rozkładu cząstkowych współczynników płodności związane zarówno z obniżaniem się skłonności do posiadania potomstwa, jak i odraczeniem decyzji prokreacyjnych przekładają się na zmianę ważności płodności poszczególnych grup wieku w kształtowaniu się poziomu dzietności.

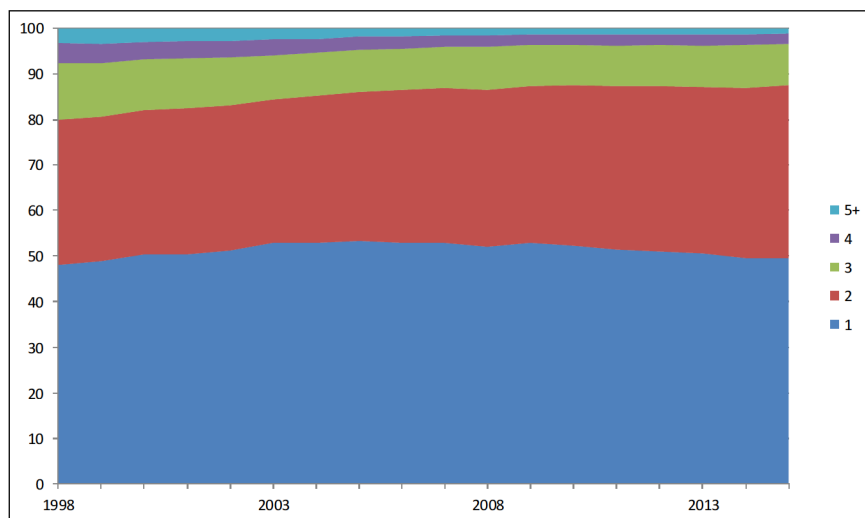
Zmiany te mają charakter zbliżony do zmian odnotowanych dla całego kraju i dotyczą obniżania się ważności młodszych grup wieku oraz coraz większej wadze późnego macierzyństwa, zwłaszcza w wieku 30–34 lat. W analizowanym przypadku specyfika województwa łódzkiego przejawia się nieco wyższą wagą zachowań rozrodczych kobiet w wieku 25–29 lat, niższą zaś w wieku 20–24 i 35–39 lat. Należy też zaznaczyć, że odnotowano w ostatniej dekadzie,

wyższe od średniej dla Polski, tempo wzrostu znaczenia płodności grupy w wieku 30–34 lata. Mając na względzie powyższe dane, jednoznacznie trzeba stwierdzić, iż przyszłość należyć będzie do matek pozostających w wieku lat 30 ± 3 , których skłonność do posiadania potomstwa będzie odpowiadać za ok. 40% ogółu dzietności.

5.5. Kolejność urodzeń

Zachodzące zmiany natężenia i kalendarza urodzeń są powiązane ze zmianami kolejności urodzeń. W skali Polski – w ostatnim ćwierćwieczu – nastąpiło znaczące ograniczenie częstości wydawania na świat dzieci wyższej kolejności, zaś nieco ponad połowa wszystkich dzieci to potomstwo pierwsze. Sytuacja w województwie łódzkim nie odbiegała pod tym względem od sytuacji ogólnopolskiej (wyk. 5.6.).

Wykres 5.6. Kolejność urodzeń w województwie łódzkim w latach 1998–2015

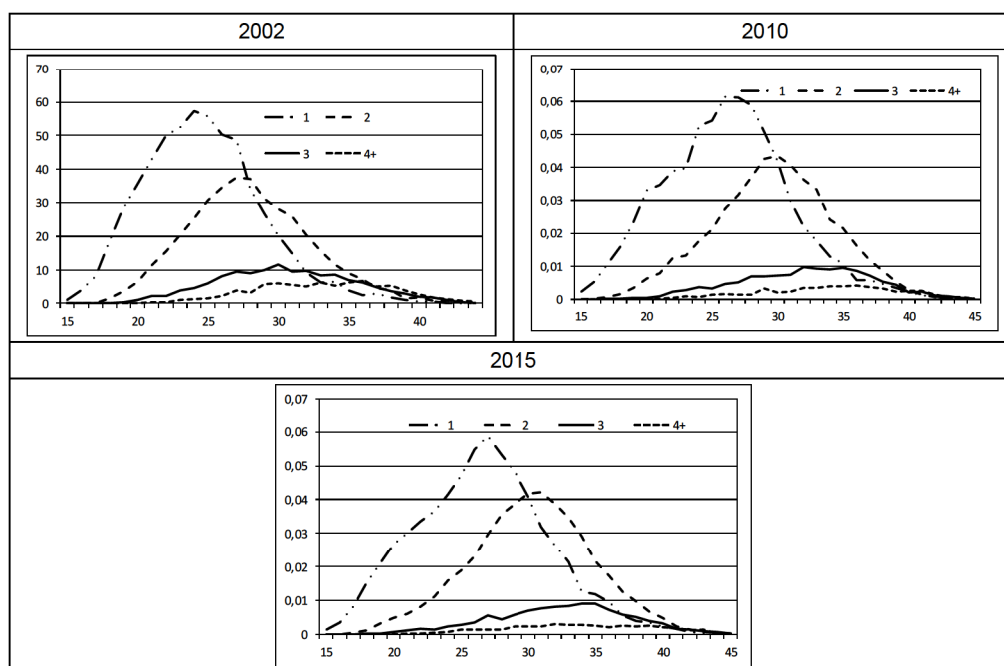
Źródło: *Roczniki Demograficzne* z odpowiednich lat.

W latach 1998–1999 mniej niż połowę urodzeń stanowiły urodzenia pierwsze, zaś ich waga wzrosła do 53,4% w roku 2005, następnie nieco się obniżając i ponownie osiągając nieco poniżej 50% w latach 2014–2015. Urodzenia drugie z kolei, odpowiadające przez pierwszą połowę analizowanego okresu za stabilne 31–32%, po roku 2005 zaczęły odpowiadać za powoli rosnącą część ogółu

urodzeń. W ostatnich latach prawie osiągnęły 40% ogółu urodzeń (37,9% w 2015 r.). Obniżała się w zamian waga urodzeń wyższej kolejności, aczkolwiek w przypadku urodzeń trzecich ostatnie lata przyniosły lekką zmianę trendu, niewielkie wzrosty i stabilizację. Przedstawione zmiany struktury urodzeń według kolejności odzwierciedlały nie tylko zmiany preferencji odnośnie liczby potomstwa, lecz również ukazywały wpływ czynnika kohortowego – gdy liczne generacje urodzone na przełomie lat 70. i 80. dochodziły do chwili rozpoczynania kariery prokreacyjnej, to rósł odsetek urodzeń pierwszych; gdy coraz większa część roczników urodzonych we wspomnianym okresie dochodzi do czwartej dekady życia, to wzrasta waga urodzeń drugich i z jeszcze większym opóźnieniem trzecich.

Dlatego też – aby wyeliminować wpływ czynnika kohortowego – warto przeanalizować informację zestandaryzowaną, a mianowicie dane o płodności z uwzględnieniem kolejności urodzeń (wyk. 5.7.).

Wykres 5.7. Rozkład cząstkowych współczynników płodności według kolejności urodzenia dzieci w latach 2002, 2010 i 2015 w województwie łódzkim

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych *Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>.

Zmodyfikowane w ten sposób dane wskazują, iż pomiędzy rokiem 2002 a 2015 nastąpił wzrost płodności wynikający z wydania na świat żywego potomstwa pierwszej i drugiej kolejności, zaś skłonność do wydawania na świat dzieci wyższej rangi z kolei się obniżała. W rezultacie wzrasta skala pierworództwa w relatywnie późnym wieku, skoro natężenie pierwszych urodzeń przeważa obecnie do wieku 30 lat w miejsce wieku 28 lat obserwowanego w 2002 roku. Wspomniana zmiana ważności płodności odnoszącej się do różnych kolejności jest bardziej widoczna w sumarycznym zestawieniu, określającym, ile dzieci danej kolejności urodziłyby w ciągu całego życia rozrodczego typowa kobieta (tab. 5.2.).

Tabela 5.2. Sumaryczne współczynniki dzietności ze względu na kolejność urodzenia w latach 2002–2015 w województwie łódzkim

Rok	Kolejność urodzenia			
	1.	2.	3.	4+
2002	0,583	0,386	0,132	0,080
2005	0,613	0,392	0,117	0,061
2010	0,701	0,469	0,120	0,049
2015	0,652	0,460	0,108	0,040

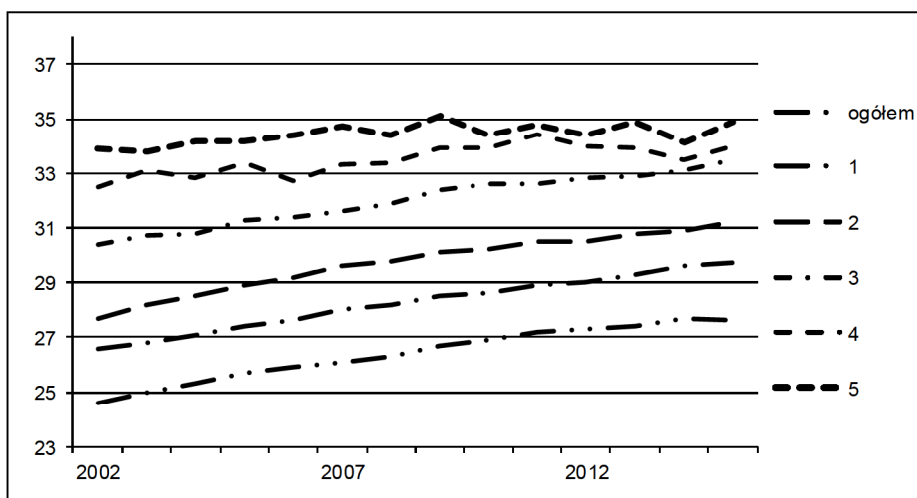
Źródło: obliczenia własne na podstawie *Roczników Demograficznych* i bazy danych *Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>.

Warto zaznaczyć przede wszystkim spadek skali bezdzietności, bowiem interpretując powyższe wartości zgodnie z duchem analizy przekrojowej, dowiadujemy się, iż w roku 2002 41,7% kobiet zamieszkujących region łódzki nie wydałoby na świat potomstwa, podczas gdy w roku 2015 udział ten był znacznie niższy i wynosił 34,8%, zaś w roku 2010 jedynie 29,9%. Wzrosło również prawdopodobieństwo powiększenia liczby potomstwa z jednego na dwoje – z 0,662 na 0,706, podczas gdy prawdopodobieństwo wydania na świat dziecka trzeciego przez kobiety posiadające już dwoje dzieci się zmniejszyło – z 0,342 na 0,235. Można pozytywnie oceniać informacje odnoszące się do zmian szans na wydanie na świat dzieci pierwszych i drugich, to jednak istnieją przesłanki wskazujące na umacnianie się braku gotowości do posiadania dzieci wyższej rangi. Niezwykle interesujące jest, jaki będzie wpływ programu Rodzina 500+ – wprowadzanego wiosną 2016 r. – czyli systemu bodźców finansowych, poprawiających sytuację rodzin z dwojgiem i więcej dzieci, a pośrednio mających zwiększać skłonność do posiadania dzieci wyższej kolejności.

5.6. Wiek w chwili wydawania na świat potomstwa

Wielokrotnie wspominałem o zjawisku odraczania zachowań rozrodczych, które przejawiają się podwyższaniem wieku w chwili zostawania rodzicem. Można ten proces prześledzić na podstawie obserwacji zmian wieku środkowego matek rodzących potomstwo. Miernik ten dla ogółu urodzeń odzwierciedla nie tylko zmiany preferencji odnośnie etapu życia, w którym podejmuje się decyzje prokreacyjne, lecz również ukazuje zmiany struktury urodzeń według kolejności (a zatem np. zmniejszanie się odsetka urodzeń wyższej kolejności, wydawanych na świat przez starsze średnio matki, samoistnie obniża medianę wieku matek ogółem). Aby wyeliminować powyższe zniekształcenie, przeanalizujemy również ów wiek środkowy dla homogenicznych grup matek z punktu widzenia rangi urodzenia (wyk. 5.8.).

Wykres 5.8. Mediana wieku matek w zależności od kolejności urodzenia w województwie łódzkim w latach 2002–2015

Źródło: baza danych *Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>.

Pomijając przypadkowe – a nieprzedstawione na wykresie 5.8. – zmiany mediany wieku matek wydających na świat dzieci 6. z kolei lub jeszcze wyższej rangi, można zaobserwować tendencję do podwyższania się wieku matek. Skala takich zmian jest jednak coraz niższa wraz z przechodzeniem do wyższej rangi urodzeń, z wyjątkiem dwóch najniższych rang. Fakt, iż mediana wieku matek

rodzących drugie dziecko wzrosła o 3,5 roku, podczas gdy wiek pierworódek wzrósł o 3,0², świadczy, moim zdaniem, o trudnościach w pełnej realizacji planów prokreacyjnych, wymuszaniu dłuższego odstępu intergenetycznego z uwagi na osiągnięcie warunków umożliwiających urodzenie i wychowanie drugiego dziecka. Miejmy nadzieję, iż wdrożenie programu *Rodzina 500+* pomoże w pełniejszej realizacji planów prokreacyjnych.

5.7. Podsumowanie

Analizując zawarte w niniejszym opracowaniu dane, jednoznacznie można wskazać, iż specyfika zachowań rozrodczych mieszkank województwa łódzkiego – przejawiająca się w latach 90. i na początku XXI wieku – niską skłonnością do wydawania na świat potomstwa i relatywnie wysoką płodnością kobiet młodych powoli zanika. Region zaczyna w coraz większym stopniu upodabniać się do ogólnopolskiego rozkładu płodności, co wynika nie tyle z podwyższania się dzietności na terenie analizowanego województw, ile z szybkiego w ostatnich latach modyfikowania zachowań rozrodczych przez mieszkanki tradycyjnych dotąd w sferze rozrodczości województw Polski Południowo-Wschodniej.

Wiele wskazuje, iż w najbliższych latach utrzyma się na terenie województwa i Polski niewygórowany poziom dzietności, co może wskazywać na powolne wpadanie młodych kobiet w pułapkę niskiej dzietności³. Polega ona na tym, iż po długotrwałym utrzymywaniu się wymuszonej czynnikami zewnętrznymi (np. sytuacją ekonomiczną) niskiej dzietności wyrasta nowe pokolenie, dla którego oczywiste wydaje się, iż normą jest posiadanie niewielkiej liczby potomstwa. Tym samym niska dzietność z wymuszonej staje się dobrowolną, ponieważ wynika z nowych norm, jakie jednostki nabyły poprzez obserwację wielkości i składu typowych rodzin je otaczających.

Podejmowane przez władze Polski w ostatnich latach działania na rzecz wspierania rodzicielstwa przejawiały przede wszystkim rozbudową usług wychowawczo-edukacyjnych na rzecz dzieci w wieku żłobka i przedszkola, wprowadzaniem ułatwień odnośnie do pierwszych miesięcy wychowywania dzieci przez pracujących rodziców (długość i sposób finansowania urlopów macierzyńskich i wychowawczych), a ostatnio rozbudową systemu świadczeń finansowych na rzecz rodzin z większą liczbą potomstwa lub rodzin ubogich.

² Ogółem mediana wieku wzrosła o 3,1 roku, podczas gdy wiek środkowy matek rodzących dziecko trzecie z kolei o 3,1 roku, w przypadku dzieci czwartych o 1,5 roku i piątych o 1 rok.

³ Lutz W., Skirbekk V., Testa M. R. (2006), *The low-fertility trap hypothesis: Forces that may lead to further postponement and fewer births in Europe*, „Vienna Yearbook of Population Research 2006”, 167–192, http://hw.oeaw.ac.at/0xc1aa500d_0x00144e25.

Póki co brak jest jednoznacznych wskazówek potwierdzających skuteczność i efektywność tych rozwiązań. Miejmy nadzieję, iż w najbliższych latach powyższe instrumenty zaczną wreszcie działać, zaś rezultatem będzie również wyższa od oczekiwań liczba urodzeń w województwie łódzkim, a w konsekwencji niższa od spodziewanej skala depopulacji w tym regionie.

Bibliografia

- Bongaarts J., Feeney G. (1998), *On the tempo and quantum of fertility*, „Population and Development Review” 1998, vol. 24, no 2, 271–291.
- Golini A. (1998), *How low can fertility be? An empirical exploration*, „Population and Development Review” 1998, vol. 24, no 1, 59–74.
- Janiszewska A. (2015), *Depopulacja ludności w województwie łódzkim*, [w:] *Procesy demograficzne w województwie łódzkim w XXI w.*, P. Szukalski (red.), Wydawnictwo UŁ, Łódź, s. 11–32.
- Kałuża-Kopias D. (2015), *Migracje w województwie łódzkim*, [w:] *Procesy demograficzne w województwie łódzkim w XXI w.*, P. Szukalski (red.), Wydawnictwo UŁ, Łódź, s. 109–144.
- Lutz W., Skirbekk V., Testa M. R. (2006), *The low-fertility trap hypothesis: Forces that may lead to further postponement and fewer births in Europe*, „Vienna Yearbook of Population Research 2006”, 167–192, http://hw.oeaw.ac.at/0xc1aa500d_0x00144e25.
- Przybylski M., Szukalski P. (2015), *Stan zdrowia mieszkańców województwa łódzkiego*, [w:] *Procesy demograficzne w województwie łódzkim w XXI w.*, P. Szukalski (red.), Wydawnictwo UŁ, Łódź, s. 83–108, <http://hdl.handle.net/11089/19973>.
- Szukalski P. (2012), *Sytuacja demograficzna Łodzi*, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź, s. 46; <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3445>.
- Szukalski P. (2015), *Przestrzenne zróżnicowanie dzietności w Polsce*, „Wiadomości Statystyczne” 2015, nr 4, 13–27, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/wiadomosci-statystyczne-nr-4-kwiecien-2015-r-2,21.html>; <http://hdl.handle.net/11089/8118>.
- Szukalski P. [2015a], *Przemiany zachowań rozrodczych w województwie łódzkim*, [w:] *Procesy demograficzne w województwie łódzkim w XXI w.*, P. Szukalski (red.), Wydawnictwo UŁ, Łódź, s. 33–57, <http://hdl.handle.net/11089/19864>.